

Studier Kritiker och Notiser.

Literär Tidning.

N° 33.

Lördagen den 29 Oktober

1842.

Replik.

I N^oris 31 och 32 af denna tidning förekommer en strängt förfastande Recension af den i Theol. Quartalskrift 1841, 1:sta häftet, införda uppsatsen: **Om Dogmatikens Begrepp och Form.** Gällde nu förfastelsedomens ingenting annat och mera än nyssnämnda i mer än ett afseende obetydliga uppsats, så hade des författare wisserligen aldrig höst sin röst till något svaromål. Ty är det redan öfverhufwud ett misbruk af den fria ytanderätten inför en literär allmänhets domstol, om denna rätt användes till blotta utgjutelser af den egna särade författarefångan; så wore ett sådant misbruk så mycket mera groft och otillständigt, då, såsom nu, den anfallande parten är en wetenskapens veteran med ett stadgadt och wälförtjent anseende och hwilkens ord med allt skäl kunna göra anspråk på att särskildt af den anfallne tjelf emottagas med oinskränkt tillit och wördnad. Men frågan ligger här djupare och är wida wigtigare än om den endast anginge wärdet eller owärdet af äfwen det anspråkfullaste och märkwärdigaste enskilda arbete. Det gäller här en hel wetenskaplig grundåsig. Twistepunkten är nemligen i grunden ingen mindre än den: **huruwida en speculativ behandling af theologien är, icke blott på den eller den enskilda ståndpunkten eller i den eller den särskilda yttringen, utan i sjelfwa sitt wäsende, d. w. s. blott såsom speculativ, såsom filosofihist, falsk och antichristlig, eller om den twärtom är, såsom den nyare tiden mer och mer yrkar och erkänner, i sakens natur grundad och således sann och nödwändig.** Att den senare satsen är Förf:s, har han redan offentligen tillkännagifwit. Att försvara densamma, så länge krafterna medgifwa och öfvertygelsen är oförändrad, är således och hans owillkorliga och westergifiga skyldighet, hwaras underlåtan- de en-

dest skulle wisa ett egoistiskt och fegt mistroende till sanningen. På en ärlig wetenskaplig frid, förd med lika warm sanning kärlek å ömse sidor, kan saken aldrig annat än winna. Och hwarföre skulle wäl då personerna derpå något förlora af inbördes aktning eller tillgifwenhet?

I denna öfvertygelse går Förf. med gladt mod att beswara den wärdade Rec:s anmärningar. På redan antyddas skäl lemnas dock allt obeswaradt, som icke rörer sak utan endast Förf:s eget enskilda uttrycks- och framställningsätt. I afseende derpå må blott några ord, icke till försvar utan till förklaring, i förbigående och en gång för alla anföras. Rec. antyder flera gånger en skarp skillnad emellan "inwigda" och "oinwigda," som Förf. skall hafwa för sig uppgjort och så endast skrifwit för de förra. Med anledning deraf får Förf. anmärka, att han ansett sig så wäl som hwar och en, som skrifwer i wetenskapliga ämnen, hafwa rätt att hos sina läsare förutsätta **wetenskaplig bildning** och således förmåga att såwida "förflytta sig" på hwilken wetenskaplig "ståndpunkt" som hellst, som detta är nödwändigt för att kunna förstå det från den ståndpunkten talade. Hållande alltså före, att i en wetenskaplig skrift ingenting kan vara för "höglärd," har Förf. wisserligen i nyssnämnda mening endast skrifwit för "inwigda." Skall åter med "inwigda," såsom Rec. tyckes mena, förstås en wih, från den öfriga bildade werlden alldeles skiljaktig kast eller "skola," så får Förf. förklara, att han alldeles icke uteslutande skrifwit för någon sådan, den må beta legelst eller hwad annat som hellst. Ett sådant företag skulle twärtom warit så mycket orimligare, som ju dock sanningen i sig är något **allmänt och gemensamt** och således omöjligen kan blifwa en blott skolas, hwarfen så, att den skulle vara en "inom" och en annan "utom skolan," eller så, att den af någon skola skulle

kunna behållas och förvaras såsom deß enskildta esoteriska egendom. Skulle nu alltså — allt detta oaktadt — både Rec. och andra vetenskaplige läsare i allmänhet finna Förf:s skrift otillbörligen dunkel, oredig och svårfattlig, så är Förf. icke så lycklig att kunna förklara detta deraf, att han "endast skrifwit för invigda," utan han måste ty värr erkänna det såsom hvarken mer eller mindre än ett ej lätteligen jäfwadt bewis derpå, att han i sitt försök misslyckats; ett factum, som för Förf. visserligen wore oangenämt att erfara, men till hwilket han icke lærer kunna mistänkas att vara uppsättligen wällande.

Nu till saken. — Som de af Rec. till slut anförda och anfallna sex "satsar" beröra de allmännaste frågorna, är det lämpligt, att wi först wända oss till dem.

Första satsen: "Theologien är filosofi." Detta är, såsom redan blifwit antydt, sjelfwa den huswudsats, på hwilken allt det öfriga kommer an. Har Förf. i den hast orätt, så besinner han sig med sina theologiska-wetenskapliga åsigter från början till slut på wilowägar. Låtom oss då tillse hwad som blifwit anfördt till satsens wedeläggande. Rec. anmärker, att genom densamma tillerkännes åt förnuftet (= åt filosofien), på ett mot kyrkans bekännelse sridande sätt, "en domsrätt i trossaker" öfwer eller bredwid den Hel. Skrifts. Bessaffenheten af denna anmärkning kan lättast undersökas genom att tillämpa deß grundtanke äfwen på ett annat område. Håller nemligen anmärkningen stånd, så måste man ock med full rätt i analogi dermed kunna säga: Naturvetenskapen kan ej såwara naturfilosofi, ty derigenom skulle tillerkännas åt förnuftet en domsrätt i affeende på naturföremålen, hwilken öfverginge eller ställde sig i bredd med naturens egen. Men kan man nu icke på allwar wilja påstå, att filosofien såsom naturfilosofi werkligen åsyftar att på det sättet "döma" öfwer naturen, att den efter någon egen på förhand tilläpventyrs uppgjord regel skulle wilja gilla eller förkasta naturprodukterna och i de förkastades ställe sjelf frambringa nya, utan kan twertom deß affigt endast vara den att fatta de inre lagarna för det lif, som sig uti den gifna naturen utvecklar, så gäller wäl också mutatis mutandis allt detsamma om filosofien såsom behandlande christendomen d. w. s. om filosofien såsom theologi. Att theologien är filosofi betyder alltså icke, att den ställer förnuftet såsom en domare upp mot Skriften såsom en annan och sedan låter dem,

dömande hwar på sitt sätt, förlikas så godt de kunna och, der detta icke kan se, tillerkänner herrawärdet åt det förre; utan det betyder, att theologien i och genom förnuftet will fatta de i werkligheten och först och främst i Skriften gifna christeliga "trossaker," det betyder att den will, icke corrigera eller "ympa" christendomen, utan begripa den i deß förnuftighet. Frågan är här således blott: 1:o Är christendomen werkligen förnuftig? och, då detta wäl icke lærer förnekas, 2:do Är christendomen i denna deß ponerade förnuftighet för den menstliga (subjectiva, wetenskapande) tanken tillgänglig, eller är den något så heterogent och motsatt mot allt menstligt förnuft, att den för det sistnämnda ohjelpeligen förblifwer främmande och oätkomlig? Gäller det senare, då kan om christendomen ingen wetenskap finnas; theologien är alltså då hvarken filosofi eller något annat. Gäller åter det förre, så har också theologien sin tillwaro bestryggad och detta just såsom begripande wetenskap d. w. s. såsom — filosofi. — Rec. beklagar "både sjelfwa den egentligen theologiska wetenskapen och densnas idkare, om opinionen skulle omfatta anförda sats." Hwarföre skulle de wäl vara så beklagansvärda? Ett af två: antingen är satsen falsk eller sann. Är den falsk, då har ju också theologien uti sig en innehoende makt att, utan att vara filosofi eller af filosofi besmittas, lefwa ett friskt, egendomligt och sålunda sig fortutvecklande lif, och den behöfwer då ju blott wisa detta, så skall opinionen owilforligen nödgas att erkänna den för något mer än en "historisk lera." Äfwen så behöfwa då den "egentligen" theologiska wetenskapens idkare ingalunda uppoffra en enda minut "af deras dyrbara tid åt "onyttiga "philosophiska flyktigheter," utan de böra twärtom vara angelägna att anwända af denna tid så mycket som möjligt för att ofördröjligen tillkämpa sig den seger, som icke kan slå dem miste. Är satsen åter sann, då är i och med sjelfwa deß erkännande theologien befriad från att "nedsättas till en historisk lera," och den egentligen theologiska wetenskapen är just då den speculativa theologien. Filosofiens studium blir då ock icke längre en tids-spillan, utan, såsom Rec. sjelf antyder, den framskridande wetenskaplighetens oundgängliga wilfor, och om derwid också "det ödet" skulle träffa en theolog "att tre eller fyra eller ännu flera gånger ömsa" system, så wore detta ingen olycka, utan twärtom endast ett bewis derpå, att han följde med sin tid och förmådde att deltaga uti deß intelligentas lifs organiska utbildning.

De filosofiska systemerna stå nemligen, såsom så ofta och af så många blifwit anmärkt, icke i ett blott yttre, tillfälligt och atomistiskt förhållande till hvarandra utan i ett inre organiskt, och de wedelägga alltså hvarandra, för att nyttja den bekanta liknelsen, ej annorlunda än blomman wedelägger knoppen. Wore det ej så, så hade ju den menliga tankens arbete seflerna igenom endast varit en barnslig, fruktlös lek med hvarandra forsande inbillningar, och icke blott ingen theolog utan öfwerhufwud ingen klok menniska borde det då kunna falla in att fortsätta det wanwetliga gäckelverket. Men wi tro på en gudomlig försyn i mensklighetens historia och således också i filosofiens.

Tredje satsen: "Dogmatiken har i Skriften och kyrkan en andelig, icke en yttre lagiff, norm." Rec. anmärker: "Man ser här, att Förf. å ena sidan erkänner Skriften och kyrkan, samt Dogmen som tillhör båda, wara en norm, men å den andra, att intet annat i dem aftas af honom såsom norm, än det, som icke i något afseende eller i någon grad inkränker hans speculativa frihet." Härpå swaras, att Förf. ingalunda indelar det i Skriften (och kyrkans bekänneelse) innehållna uti sådant som inkränker och sådant som icke inkränker den speculativa friheten; twärtom anser han nämde frihet af *ingenting* inkränkas, men antager det oaktadt eller, om man så will, just derföre Skriftens och kyrkans dogmatiska innehåll, icke delwis, utan i sin helhet såsom dogmatikens norm, nemligen såsom des "andelige" norm. Rec. invänder, att en andelig norm här i sjelfwa verket är desamma som ingen, alldenstund kyrkan skulle "gifwa sin ehbet såsom kyrka alldeles till spillo," om hon icke hade "rätt att föreskrifwa" och werkligen förestrefwe sina medlemmar "en lagiff norm för religiös bekänneelse." Härpå skulle kunna swaras, att på detta ställe icke är fråga om kyrkans rätt och pligt att controllera sina embetsmän, såsom staten controllerar sina, utan om wetenskapen, hwilken såsom sådan icke lyder under kyrkans domwårjo, i des egenkap nemligen af yttre lagstiftande och lagstipande institution. Men wi må här gerna utgå från kyrkans ståndpunkt. Och just på denna ståndpunkt wåga wi yrka, att lika wißt som kyrkan måste hafwa "en lagiff norm för religiös bekänneelse," lika wißt kan hon ej dermed wara belåten, att denna norm för dem, som den förbinder, qwarstår såsom en blott "lagiff," utan kyrkans eget högsta interesse måste det wara, att den må förwandlas och uppgå uti en "an-

delig." Detta will med andra ord säga: det måste wara kyrkans eget högsta interesse, att des antagna bekänneelse må blifwa des tjenares egen fria öfwerlygelse, så att den alltså af desamma förkunnas, icke emedan de utifrån, af lagen, tvingas, utan emedan de äro dertill inifrån, i andanom, bundne. Endast en så af-lagd bekänneelse är i sanning protestantisk. För att ådagalägga detta, behöfwa wi blott erinra om protestantismens egen högsta princip och de grunder på hwilka den i sjelfwa den äldre abrasträngaste dogmatiken bygger Skriftens i principen yrkade uteslutande auctoritas normativa. Hwarpå hwilar wäl, enligt det lutheriska systemet sjelfst, denna auctoritas? Måne deruppå, att den af kyrkan en gång för alla blifwit antagen? Ingalunda; genom ett sådant yrkande wore protestantismen ännu blott den fullständigaste catholicism. Måne på det eller det enskilda, med mer eller mindre skicklighet söka och funna yttre bewiset, såsom underverken, prophetiornas uppfyllelse m. m.? Icke heller. Allt detta, så erkännes det rent ut, kan blott leda till sannolikheter; det yttersta eller rättare: innersta ensamt tillräckliga bewiset är "testimonium Spiritus Sancti internum," Andens inre vittnesbörd. Anden allena är den som vittnar, att Anden är sanningen. — Huru aflägger nu Anden detta vittnesbörd? Jo, först omedelbart i den troende människans hjerta. Men det vittnesbörd, som afläggas i hjertat, det kan också afläggas i tanken, så att alltså genom tankens förmedling människan kommer att i wetandets form blifwa delaktig af den sanning, som hon redan i tron omedelbarligen eger. Så ligger då *wetenskapens* rätta betydelse just deruti, att den är Sanningens Andas på tankens wäg aflagda vittnesbörd om sin egen, i Skriften en gång gifna, uppenbarade sanning. — Och dermed torde wara tillräckligen förklaradt, hwarföre Skriften för Dogmatiken icke kan wara en "lagiff" men deremot måste wara och är en "andelig" norm. I Anden åter ligger wisserligen den högsta lag inneburen, nemligen den, som heter "frihetens fullkomliga."*)

*) Af det ofwanstående torde nu synas, att Förf. likfa litet som Rec. "ålskar den liberalism," som låter binda sig af "det för dagen mest råwande filosofiska systemet," förställande sig, att "friheten genom detta enda band icke tillintetgöres utan upprätthålles och befrämjas." En sådan liberalism, om den finnes, missförstår lika mycket frihetens som ett filosofiskt systems natur. Den missförstår fri-

Fjerde satsen: "Den gudomliga uppenbarelsen, i Christendomen en gång för alla i stort gifwen, innehåller i sig frö till en oändlig utveckling." Rec. anmärker, att af dessa ord följer, "att det religiösa innehållat icke är i den Hel. Skrift fullständigt utredt, att det både kan och bör vidare utredas, och att det, som sålunda tillkommer, är en fortsättning af den gudomliga uppenbarelsen." Och sådana sätser, försäkrar Rec., är det "ledsamt att läsa" för den, som tror "den gudomliga uppenbarelsen med den sista boken i Bibeln vara fulländad." Förf. hvarken vill eller kan ett ögonblick "neka," "att det följer af hans ord, att det religiösa innehållat icke är i den Hel. Skrift fullständigt utredt" samt "att det både kan och bör vidare utredas." Fastmera måste han uppriktigt bekänna sig i dessa ord så litet se något nytt eller eget, att twärtom alla tidens theologer synas honom, med all öfrig skilfaktighet, dock just deruti hafwa öfverensstämt, att de ansett sin uppgift vara att "vidare utreda" Skriftens religiösa innehåll. Och hwad skulle wäl för wetenskapen wid detta sistnämnda återstå att göra, om det verkligen redan på förhand, i sin omedelbara bibliska form, wore "fullständigt utredt"? Särskildt innebure ju då åtminstone talet om ett wetenskapsens fortfridande en orimlighet. — Men då nu Rec. vidare yrkar, att i Förf:s ofwannämnda ord också det påståendet skall innehållas, att "det som sålunda" (nemligen genom det "vidare utredandet") "tillkommer är en fortsättning af den gudomliga uppenbarelsen," så kan Förf. ej annat än detta bestämdt förneka. Hans mening har twärtom varit, att just motsatsen skulle ligga i hans ord. Då det nemligen heter, att den chrisina uppenbarelsen i sig "innehåller frö till en

heten, i det den menar, att friheten kan så tillammans med något yttre band, då densamma twärtom är hwad den är just såsom det sig sielf allena (och således blott med inre band) bindande. Den missförstår naturen af ett filosofiskt system, då den föreställer sig detta såsom ett en gång för alla afslutadt helt, hwilket berester det enskildta wetenskapande subjectet blott skulle hafwa att taga färdiggjort emot och eftersäga. Ett filosofiskt system, liksom hwarje annat kunskapsämne, är twärtom för hwar och en så länge ett främmande (och således för honom så godt som icke till), som de utifrån gifna ideerna icke såsom ett andeligt näringsämne blifwit förarbetade och upptagna uti hans egen andeliga organism. Men har detta skett, då är "systemet" i och med detsamma något som hos och genom den tänkande sielf produceras och finnes således icke på förhand till såsom något bindande.

utveckling," så är ju dermed sagdt, att det "nya" icke på det sättet "tillkommer," att det utifrån adderas till eller sättes i stället för det gamla, utan så, att det ur sjelfwa det "gamla" (den i den ursprungliga Christendomen "en gång för alla i stort gifna uppenbarelsen") expliceras, hwilket ju tydligen icke kunde ske, om det icke deruti redan *implicite* innehölles.

Rec. finner "märkwärdigt," att s. 24. "icke ett enda ord" nämnes om Christus "såsom försonare." Skulle nu också det uttrycket, att "menkligheten i Christo blifwit af Gud delaktig," verkligen icke befinnas ens i ringaste mon åsyfta försoningen, så torde i alla fall vara tillräckligt anmärka, att på detta ställe närmast och egentligen icke är fråga om Christus "såsom försonare," utan om honom såsom den, i hwilken "Dogmen har sin utgångspunkt och sitt oförgångliga lifselement."

(Fortsättes.)

Beitrag zur Geschichte des nordischen Bernsteinhandels, von C. C. Werlauff. Schleswig 1840.

Den tidigaste bekantskap som södra Europa gjorde med Baltiska hafwets kustländer, war en frukt af bernstenshandeln och den förbindelse, som dymedelst inleddes mellan Östersjön och Adriatiska hafwet. De äldsta uppgifter om ett Bernstensland och om en handelsväg, på hwilken nämnda naturprodukt wandrade söderut, hafwa i de forskningar, som hittills berört detta ämne, måst lämpa sig efter de geografiska föreställningar, hwilka tillhöra en något sednare period af det tidehwarf, som ännu dref denna handel. Conf. Nådet Werlauff afwiker från den allmänna gängse uppfattningen, och framlägger grunder, som göra det sannolikt, att den äldsta bernstenshandeln, som öppnade Norden för Phöniciiska og Masiliska fartyg, ej ännu sträckt sig till Östersjön och Preussiska kustlandet, utan sökte den begärliga handelsvaran i nesder, som ej woro fullt ut så aflägsna, men den tiden lika wäl försedda med bernsten, som Östersjöländerna sedan woro det. Jutländska halfön hade ej endast öfwerflöd på denna produkt (s. 61—66.), utan den bernsten som der produceras, skall i de egenheter, som afgöra öfwer wärans värde, till och med äga företräden framför hwad man af samma naturprodukt finner uti östersjölän-

berna (s. 67). Stora bernstensstycken finnas flera mil från hafwet wid gräfningar i mergel och torfmossar, och bredwid ligga quarleswor af sjödjur (s. 61).

En ej så obetydlig bernstenshandel från sednare tider gifwer stöd åt sägnera, som tala om ännu rikare förräder af samma alster i äldre tider. Man wore beredd att göra infast mot bernstenshandeln, derföre att bernstenen, i nordens historiska minneskrifter ej omtalas, hwarfen såsom begagnad i dagligt bruk, eller såsom föremål för handeln. Likväl då häfdentiger, talar minnet ur grafhögarna. Man kan äfwen såsom ett skäl för denna tytnad åberopa, att Islands sagor företrädeswis uppehålla sig wid Författarnes fädernes, eller wid Norge; och om berättelsen någon gång wälser sitt ämne ur Danmarks forntid, så äro det hufwudsakligen grunddragen af den yttre historien, som syselsätta teckningen, t. ex. i Rnytlingasagan; och ensilda fornkrifter som företrädeswis lokalisera ämnet i det gamla Danmark, äro till conturerna för mycket swäfwande, och förlora sig i ett mythiskt dunkel, som utesluter både möjligheten af alla noggrannare beskrifningar, och hoppet att finna de upplysningar, som föreliggande ämne kräfwer. Förf. åberopar flera Eddiska sånger, Rigsmål, Grottesången, och qväderna om Helge och derjemte den Anglosachsiska Beowulfsdråpan. (s. 23).

Hwärtill Bernsten warit begagnad i den gamla werlden, skönjes genom de fynd som blifwit gjorda i grafvarna. Den har blifwit förarbetad till perlor, ringar, runda stiswor och kulor. Äfwen har man funnit piecer som föreställa yxor, hamrar och kilar. Derjemte ligga i högarna hela bernstensstycken, som ännu ej antagit någon gestalt, eller blifwit bearbetade. Nämda stycken äro genomborrade, och de derpå inristade linier antyda en magisk bestämmelse, som anwisar piецerna ett rum bland amuletter (s. 15). Rökelfer, funna på samma ställe, hafwa wid en kemisk analys wisat sig innehålla en betydlig beståndsdel bernsten; och denna företeelse wederlägger Taciti påstående, att Nordens folk ej wid begräfningar, begagnat rökelse. De flesta och största bernstenspiецerna finnas i Skåne och i Danska landskaperna. Endast undantagswis träffas någon dylig i det egentliga Sverige och i Norge. Äfwen denna omständighet tjénar till att wägleda underföknigen i fråga om de orter, hwilka äro att anse för bernstensens fädernesland. Tillwaron af nämnda naturalster i en af konstén förädlad form be-

wisar bruket, och den oeconomi, som omiskänneligt förräder sig, dymedelst att inga större stycken blifwit funna, gör det sannolikt att bernsten egt wärde, och warit föremål för handel. Nu uppfastas den frågan, om ej bernsten under någon främmande, egentlig benämning förefommer i Nordens gamla urfunder. Conf. R. Werlauff bestämmer sig för den förslagsmening, att det gamla stamordet Gles, Gler, Glar warit brukadt, för att beteckna bernsten, innan det kommit att betyda glas. Germanerna gåfwo bernsten benämningen glesum, eller Glessum, och de öar i Westerhafwet, der bernsten tillhör naturalstren, kallades Glessaria. Väter man de latinska ändelserna falla bort, står qvar gles, eller glas. Så ofta gler förefommer i förbindelse med guld, påstås, att det otwifwelaktigt betyder bernsten (s. 26, 27). Sæmunds Edda omnämner runor, som äro ristade på guld och på gler. När Eriks Rökdes Saga talar om "glertölur, glastölur, äro det sannolikt bernstensperlor som menas. Äfwen Gimsteinn torde stundom, ehuru icke alltid, hafwa betecknat bernstensperla (s. 33). Af samma anledning som bernstens genomskinliga egenkap förklarar, huru ordet gler blifwit begagnadt i en från det sednare språkbruket afwikande, egentlig bemärkelse, kunde äfwen ett swäfwande mellan olika beteckningar förefalla wid bruket af ordet gull. **Vysigull**, eller **lioft gull** kan möjligen hafwa betecknat bernsten (s. 37). Större betänklighet framställer sig i fråga om den af Författaren endast löst framkastade förslagsmeningen, att flera mythiska bilder, ss. Sifs hår och hafwets guld, kunna hänföras till de omskrifningar, hwilka skulle innehålla en hänsyftning på bernsten, denna märkwärdiga naturprodukt, som i handelswäg äger en så ingripande wigt, men af häfdens minneskrifter blifwit helt och hållet med tytnad förbigången (s. 39, 40). Ej utan betydelse torde deremot den combination wara, som sammanställer Glessøy (Lesjö) med den fläsiska fornålderns Glessaria. Omwärlingen af g, h, och k-ljuden är wanlig, och då latinska ändelsen bortfaller, återstår ett och samma stamord. Lesjö's öfwerflöd på bernsten gör benämningen Glessaria både sannolik och antaglig.

Vi befinna oss nu på ett område, som Förf. med sin wanliga, kritiska skarpsinnighet och widsträckt lärdom utförligt belyser, i affigt att derifrån hämta ytterligare stöd för den uppfattning, som söker en äldre wäg för bernstenshandeln, än den af en sednare historia närmare kända riftning, hwilken derföre ej nöb-

wändigt behöfwer öfverslyttas på aflägsnare tider. Ref. biträder fullkomligt Förf:s åsigt, att den klassiska förnålderns handlande nationer i de första seklar, då en förbindelse med Norden war inledd i och för bernstenshandeln, otwifwelaktigt sökte denna wara på kuster mindre aflägsna, än det för en sednare kommunikation så wigtiga, Preussiska bernstenslandet. Fanns waran närmare att tillgå — och detta är genom Förf:s lärda undersökningar bestyrkt — så anlitas otwifwelaktigt de kuster, hwilka lågo i ett mindre aflägsset fjerran från Friesland och norra Gallien. Jutlands westra kustland erbjuder då för den kritiska combinationen fasta punkter, som ytterligare understödja författarens uppfattning, af den äldre riktning, som bernstenshandeln och förbindelsen med Norden tagit och länge bibehållit. Med detta erkännande kan Ref ej i allo dela Förf:s tydning af enskilda lokalnamm hos de klassiska skriftställarne, på grund hwaraf den synpunkt helt och hållet förändras, från hwilken man want sig att betrakta grunddragen till Nordens äldsta chorographi, sådan denna framträder i spridda och wacklande uppgifter hos forntida författare, hwilka troligen från misförstådda sägner hämtat sina underrättelser om den gamla Norden och de obestämda conturerna till des Geographi. Förf. granskar hwad som hos Pytheas, hos Mela, Plinius, Tacitus och Ptolomæus förefommer om de Nordiska ländernas namn och belägenhet. Hans resultat afwika från den uppfattning, som en föregående kritik utbredt och sökt göra gällande. Codanonia förklarar för liktydigt med Jutland; Portio Hillewionum förlägges i Hertigdömet Schleswig; Mentonomon sökes i den landssträcka, som ligger emellan Skagen och Nederländerna (s. 12, 13). Sjelfwa benämningen sättes i förbindelse med Mandö och med enskilda lokalnamm på Jutland; och en etymologisk förklaring sökes uti Neder-Tyska mundarten, der Made (Moth), miede (ein niedriger, im Sommer trockner Wiesengrund) och Mede (Weide) erbjuda beröringspunkter med den tydning af Reidgotaland, som härleder detta namns ursprung och betydelse från det Neder-Sachsiska Nieth (eine sumpfige Gegend) (s. 16, 17). Det lemnas oafgjordt, huruvida Abalus, Baltia, Bannonia (Raunonia) och Dsericta äro olika namn för en och samma ö, eller om olika länder betecknas med dessa benämningar (s. 11). Afwifande från en äldre kritik, som förlagt abalus till Samland i Preussen, eller till Skandinaviska halföns södra kuststräcka, söker Förf. nämde lands belägenhet i de wester om Schleswig liggande

öar, Habel, Appelland, Pellworm och Nordstrand, hwilka quarså såsom quarleswor efter den genm en naturrevolution sprängda ön Nordstrand, som egde en större utsträckning (s. 19).

Utän att med större bestämdhet yttra sig, anser Förf. Abalus wara att söka wester om Tyskland bland de småre öar, som fordom tillsammans bildat en större. Namnet Abalus härledes från ett stamord Balt, som återfinnes i många orters namn i dessa trakter, och förmodas ega frändskap med det Friesiska Balge, (ett lågländt sumpigt ställe) och med Belt, som betyder hafwets framträngande (s. 19). Plinii Latris, som man wanligeen förklarar för Ösel, anses wara Seland, och sättes i förbindelse med Lethra, Hledru, Hleidrar. Lagnum, sinus conterminus Cimbris, finner sin etymologi i lägr, eller i lavendh, eller i lögr (s. 36). Sinus Cylipenus; har en äldre forskning återfunnit i Rigaiska wiken. Förf. lemnar des belägenhet oafgjord, men häntyder på ordets möjlige härledning från kollr (Gipfel), Kolla rupes (Saro p. 185). Epigia, efter en annan läsart Eningia, sökes icke i Finland, utan i Wiken (norra delen af Bohus län). Cartris blir Jutländska halfön, eller en i wester belägen landtunga. Dumna motswaras af Dunö, Bergos af den Norrska, bergiga kuststräcka, och påminner om Edrisöns Brafgha (s. 31.)

För den hastigare öfversigten har Ref. sammanställt de olika bidragen från skilda klassiska auctorer, hwilka Förf. granskat, hwar och en i sin ordning.

De inkast som Ref. tillåter sig, äro följande. Den kunskap man förwärfwar om Skandinaviska Norden genom de af Grefiska och Romerska Författare lemnade bidragen, är alltför ofullständig och bristfällig, för att wara tillämplig på de närmare Friesland och nordwestra Germanien liggande länder, om hwilka nämde Författare genom bernstenshandeln bordt kunna skaffa sig tillförlitligare underrättelser. Medgifwes äfwen, att förväntningswinningslystnad wanställt uppgifterna om aflägsna länder, så kunde detta likwäl endast gälla för en aflägsnare tid. Ja längre afståndet är, desto oredigare wisa sig föremålen. Desutom framställa sig i de här granskade geographiska fragmenterna större massor af länder, än som är förenligt med den inifråntränkare gränsbestämning, inom hwilken den nyare kritiken will sammanfatta dem. Slutligen rubbas den gamla Geographiens synpunkt, och länderna flyttas för mycket i wester. Wi hänwisa till Taciti beskrif-

ning på bernstenslandet: "dextro Suevici maris littore," der æstyorum gentes" hade sina hemvist. Redan i nämde historiefkrifwares tid måste bernstenshandeln hafwa tagit sin riktning åt Preussen. Han tillägger, såsom bekant är: *secundiora nemora lucosque . . . occidentis insulis terrisque inesse crediderim, quæ vicini solis radiis expressa atque liquentia in proximum mare labuntur, ac vi tempestatum in adversa littora exundant.*" Wid sistnämnda tillägg tänker man owillkorligt på Danska öarna, på Jutland, Skåne och de Östersjöprovinser, der bernsten varit ett naturlster. Under den owisshet som råder på ett så dimmigt gebit, som Nordens gamla Geographi, såwida denna skall hämtas ur Grefiska och Romerska Författare, är det förenadt med största swårigheter, att göra ett försök till tydningar, eller afwika från de redan af kritiskens förslagswis upptagna. Med skyldigt erkännande af de otwiswelaktigt på säkra, linguistiska grunder hwilande, etymologiska förklaringar, som Conf. Rådet Werlauff framställt, torde den anmärkning wägas, att flera af dessa tolkningar äga en för widsträckt tillämpning, för att orubbligt fixera lokalbestämningen. Det är åtminstone händelsen med Mentonomon och Baltia. Namnet Ravnonia, af ras, är särskildt betecknande med hänseende till den naturprodukt (bernsten), som efter Plinius berättelse war att söka på Abalus, eller Baltia: och då detta land, efter de slutsatser man dragit af Pytheas' resa, utgör södra delen af Skandinavien, befinner man sig på ett gebit, der bernsten werkligen funnits, och hwars belägenhet lättare öfwerensstämmer med afståndet från Mentonomon (Preussen?), än om man mäter distansen från Hertigdömet Schleswig till de i wester belägna, närgränsande öar. Plinius Hillewiones, som inom Skandinavien bebo 500 pagi äro synbarligen de samma som Ptolomæi Leuiones, hwilka intaga medlersta delen af samma halfö, på hwars södra kust bodde Gutæ och Daukiones (Gother och Danskar). Hillewiones förklaras med flodinnewanare. Man stannar wid Götaelf och befinner sig då inom det gamla Wiken, Alfhem, der Elfgriimmarna bodde, ett i sagan frejdadt folk, och sjelfwa landet hade varit en skådeplats för strider, som förlora sig i mythiskt dunkel. Öster om elfwen ligger Westergöthland, ett landskap som i 13:de århundradet hade 517 kyrkor. Jfr Swernarnas och Göthernas strid om Konungawalet af S. Rydberg, s. 12). Utan att söka någon närmare öfwerensstämmelse mellan distrikts-indelningen under hedniska tidsåldren och kyrornas antal i en kristen tid,

torde likwäl förhållandet mellan sistnämnda uppgift och de femhundraede pagi hos Hillewionerna förtjena någon uppmärksamhet.

För öfrigt tyckes sammanhanget mellan Plinius ethnographiska bestämningar lemna stöd för den uppfattning, som i fråga om belägenheten af Epigia, Sinus Cylipenus och Latris bestämmer sig för en öfvergång till Baltiska hafwets östra kustländer. Vistula fluvius, Sarmati et Venedi äro wägwisare på ett dunkelt område, och tjena till ledning för ombömet med hänseende till de länders belägenhet, som här assés (Jfr s. 35). Följa wi den här angifna riktningen, wore lätt att söka beröringspunkter mellan halfön Cartris och Curetes, Carii, heldst belägenheten skänker wigt åt ljublitheten. Förf. granskar Pytheas' uppgifter om Thule, och i berättelsen om naturalstren, om sådens tröstning i labor och om hafslungan, det naturfenomen, som gjorde det nästan omöjligt för ett fartyg, att närma sig kusten, igenkännas drag af en beskrifning, som skulle passa på Jutland. Hafslungan förfaras med ebben. En annan författare söker reda den på mångfaldigt olika sätt förklarade berättelsen om en hafsmörja, som liknade en hafslunga, eller Medusa, dymedelst att han fäster uppmärksamhet derwid, att *πνευμων θαλασσιος*, eller hafslungan, det föremål, som Pytheas återopade, för att förklara ett för Massiliæ inbyggare främmande naturfenomen, måste ligga inom kretsen af de för dem bekanta företeelser; alldestund man ej gerna förklarar något obekant med ett annat lika obekant. I Aristotelis historia animalium är *πνευμων* benämningen på en af de lägre djurformerna, som hör till radiaterna. De ömsewis utwidgande och hopdragande rörelserna hos nämde hafsdjur torde hafwa föranledt namnet. Slutligen påstås, att ismörjan, som bildar sig utanför hafsisen är den naturföreteelse, som Pytheas beskrifwer och förklarar med bilden af en hafslunga. (Några Commentarier till Pytheas' fragmenter om Thule, af S. Nilsson: Physiographiska sällskapet's tidskrift, första bandet s. 44—50). Den här återopade författaren finner en så fullständig motsvarighet mellan Skandinaviska naturförhållanden och produkter och alla enskildheter i den teckning af Thule som Pytheas utkastat, att identiteten af dessa länder derigenom synes afgjord, heldst ej alla beskrifna förhållanden träffa in på något annat land än Skandinavien. Återfinnas äfwen samma naturlster i andra nesder, så passas likwäl den nordliga latitudgraden ej in på något land under $66\frac{1}{2}$ grad. Denna omständighet gör

det för den forskare, som till Jutland flyttar Pytheas' Thule, nödvändigt, att han under sistnämnda namn tänker sig två särskilda länder, af hvilka det nordliga borde återfinnas i Shetländiska öarna, eller i Norr-iges kustland (Werlauff, s. 50).

Ref. vågar ej bestrida Förf:s åsigt af den första riktning som berrnstenshandeln tagit, såsom egande stöd i sannolikheten och i de nära nog obestridda resultaten, hwartill kritiken, äfwen i saktad af historiska källor, banat sig wäg genom en skarpsinnig combination. Denna förbindelse mellan norra och södra Europa ligger likwäl inom en för-historisk tid.

Att före Romarne inga främlingar hämtat berrnsten på Östersjökusten (s. 64), är ett påstående, som till en hufwudsaklig del beror på den tydning man skänker de Geographiska uppgifter, som Mela, Strabo och Plinius räddat ur glömskan. Ref. hänwisar till hwad redan är yttradt. Äfwen den som i hela deras utsträckning ej antager de resultat, hvilka stå, eller falla med den förändrade tydningen af de för Nordens äldsta Geographi betydelsefulla uppgifter hos de ofwan citerade klassiska författare, kan ej undgå att med tacksamhet erkänna de upplysningar hwarmed närvarande ämne blifwit riktadt genom lingvistiska och antiquariska forskning, hvilka fulltyga berrnstens vidsträckt spridning både såsom naturalster och som bearbetad konst- och lux-artikel. Då Förf. genom sina undersökningar kommit till ett mål, så betydligt afwikande från den synpunkt, ur hvilken kritiken förut betraktat de spridda fragmenterna till Nordiska forntidens geographi och ethnographi, har Ref. trott, att för ämnets allsidigare pröfning fordrades en framställning af den äldre åsigten i fråga om dessa ämnen. För hwilken uppfattning man bestämmer sig, kan man ej annat, än högligen värdera den rika lärdom och skarpsinnighet, som skänka åt den här granskade afhandlingen ett så högt värde, att intresset derigenom fångas, äfwen om läsaren ej helt och hållet delar författarens tankar.

C—m.

Notiser.

Den vetenskapliga kongressen i Strasburg skall hafwa varit utomordentligt intressant och hwarje dag hade man tillfälle att beundra snillet hos åttilliga lärde af europeisk ryktbarhet. Dyckarne utmärkte sig mycket och deras föredrag hörde till det bästa som förekom; särdeles behagade Schadows föredrag öfwer

konst, Welker's tal öfwer naturlig rätt, Heyden's expositioner i naturvetenskapen och Ammon's medicinska framställningar. Italianaren Bertini wiste äfwenledes att förskaffa sig bifall, lika som Schweizaren Raville och Fransmännen Lecerf och Forget.

De italienska naturforskarnes sammanträde i Padua öppnades d. 16 söl. September. Äfwen här woro samlade de berömdaste namn. I synnerhet hade infunnit sig ett stort antal af fremmande naturforskare (bland 500 representanter woro 300 fremmande). Församlingens president war grefwe Cittadella, som wid nyssnämnda tillfälle höll ett genom hans intressanta personlighet förhöjdt snillrikt föredrag om huruledes genom reella studier, särdeles af naturvetenskaperna, de sociala förhållandenas lycka mer och mer stadgades. President för den zoologiska afdelningen war Prins Carlo Buonaparte och vicepresident marquis Spinola; för den agronomiska president Dr. Gera och vicepresident Cha. Rossi; i den botaniska Professor Moretti president och Abbate Berlese vicepresident.

Den 30 Sept.—1 Okt. höllo de tyska filologerna sin sammankomst i Ulm. Nära 100 woro närvarande. Nästa år kommer sammankomsten att hållas i Kassel. — Föreningen af nordtyska skolmän höll sin nionde sammankomst i Schleswig d. 4—5 Okt. Församlingen räknade öfwer 90 medlemmar och walde Rostock till nästa års mötesort. Flera gedigna föredrag höllos, såsom t. ex. af Professor Dr. Meyer från Götting "Ueber die Noth der Gelehrten-Schule bei der Ueberfüllung derselben mit Lehrgegenständen und über Vereinfachung des Unterrichts" och af Professor Dr. Classen från Lübeck "Gedanken zu einer Psychologie der Sprache." Uttrycket tillåter ej att denna gång anföra mera hwarken om detta eller de öfriga lärda mötena.

Tryckfel i Nr:is 31 och 32 af denna Tidning:

- Nr: 31. 1:sta sid. 1:sta sp. r. 6 nedifr. står förutsatt, läs förutsatt.
- 32. 1:sta sid. 2:dra spalt. r. 17 uppsifr. står theologens, läs theologiens.
- — 2:dra sid. 1:sta spalt. r. 2 uppsifr. står conteratrices, läs contemtrices.
- — — 2:dra spalt. r. 4 står och att neka, läs och att de neka.
- — — — r. 10 står föregående, läs fortgående.
- — — — r. 26 och flerstädes står logiska, läs lagiska.
- — 4:de sid. 2:dra spalt. r. 16 står oändliga, läs ändliga.

Nr:o 34 af denna Tidning utgiswes Lördagen d. 3 November.

Lund, tryckt uti Berlingska Boktryckeriet, 1842.

